

Asia: VN/7196/2021

Lausuntopyyntö naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen ja sen valmistelun rangaistavuuden selkeyttämistä, tapon syyteoikeuden vanhentumista ja lapsensurman kumoamista koskevasta HE-luonnoksesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista koskevat kommentit ja huomiot

Rikosuhripäivystys (RIKU) kannattaa esitystä.

RIKUn käsityksen mukaan säännöskohtaisissa perusteluissa on esitetty kattavasti kaikki ne mahdolliset vaihtoehdot, joilla naispuolisia sukuelimiä voidaan fyysisesti silpoa ja muutoin vahingoittaa. RIKU kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että perusteluissa (s. 53) mainitaan muuna vahingoittamisena myös psyykinen haitta, mutta tätä ei kuitenkaan avata enempää. RIKUn tiedossa ei ole juurikaan oikeuskäytäntöä pahoinpitelyistä tai vammantuottamuksista, joissa uhrin terveyttä olisi vahingoitettu ruumiillista väkivaltaa tekemättä (tiedossa ainoastaan Helsingin käräjäoikeuden 27.1.2014 antama tuomio asiassa R 12/12386, joka on lehtitietojen nojalla pysynyt hovioikeudessa), vaikka lain esitöiden (HE 94/1993) mukaan terveyden vahingoittamisen käsitteen avulla on pyritty siihen, että sellainen henkinenkin väkivalta, joka vahingoittaa mielenterveyttä, voitaisiin rinnastaa ruumiillisia vammoja aiheuttavaan fyysiseen väkivaltaan. Jotta psyykkisen haitan aiheutuminen ei jäisi käytännössä soveltamatta, RIKU esittää, että hallituksen esityksessä tätä asiaa avataan ja perustellaan tarkemmin.

RIKU pitää tärkeänä, että esitöissä (s. 54) tuodaan nimenomaisesti esiin se, että naisen sukuelinten silpomisen osalta teon oikeudenvastaisuus ei voi poistua uhrin antamalla suostumuksella edes lievässäkään tapauksessa. Naisen sukuelinten silpomisessa on kysymys nimenomaan sellaisesta vakavasta ihmisoikeusloukkauksesta, johon ei voida pätevästi antaa suostumusta, kuten esitöissä todetaan. Niin ikään tällä pyritään kontrolloimaan uhria, joka on jo muutenkin sillä tavalla alistaisessa ja haavoittuvassa asemassa, että hänen suostumustaan ei käytännössä voisi pitää vapaaehtoisena. Samoin RIKUn mielestä on perusteltua, ettei myöskään huoltaja voi antaa huollettavansa puolesta pätevää suostumusta naisen sukuelinten silpomiseen, eikä lapsen omalla tahdolla ole vaikutusta asiassa.

2. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen valmistelua koskevat kommentit ja huomiot

RIKU kannattaa ehdotusta uudeksi 6 c §:ksi ja pitää tärkeänä, että myös naisen tai tytön ulkomaille vieminen sekä pakottaminen tai järjestäminen naista tai tyttöä alistumaan sukuelinten silpomiseen on rangaistavaa, jotta nämä teot tulevat tehokkaasti kriminalisoiduiksi ja lain tavoitteet täytetyiksi.

Esitöiden mukaan (s. 56) 1 momentin 2 kohdassa tekotapana olisi se, että henkilö ”vie naisen tai tytön ulkomaille”, mikä edellyttäisi, että tekijä toimittaa tämän ulkomaille ollen itse mukana matkalla, eikä esimerkiksi lentolipun ostaminen ulkomaan matkaa varten olisi ulkomaille viemistä, jos tekijä ei lähde itse matkalle mukaan vaan tällaisen menettelyn rangaistavuutta voitaisiin arvioida osana 1 kohdassa tarkoitettua, 6 a §:n 1 momentin 2 kohdan mukaista yksityiskohtaisen suunnitelman laatimista.

RIKUn käsityksen mukaan törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun osalta oikeuskäytäntöä on kertynyt vielä suhteellisen vähän, minkä takia RIKU kehottaa vielä harkitsemaan tulisiko 2 kohdan kuitenkin kattaa myös ulkomaille viemisen suunnittelu ja valmistelu ulkomaille viemisen järjestämisenä, vaikka tekijä ei itse lähtisi matkalle mukaan. Lienee mahdollista, että tekijä suunnittelee matkan, tekee matkajärjestelyt ja maksaa kustannukset sekä järjestää matkakumppanit, jolloin ei liene perusteltua, että tekijä voisi välttää vastuunsa vain sillä, ettei lähde itse konkreettisesti matkalle mukaan. Mahdollista voinee olla, ettei rikoslain 21 luvun 6 a §:n tunnusmerkistö täyttyisi tai ettei yksityiskohtaisesta suunnitelmasta olisi riittävästi näyttöä. Näin 1 momentin 2 kohdassa tekotapana olisi se, että henkilö ”vie tai järjestää naisen tai tytön ulkomaille”.

Esityksen mukaan (s. 56) ehdotetussa 3 kohdassa tarkoitettussa silpomiseen alistumaan pakottamisessa tai järjestämisessä olisi kyse naiseen tai tyttöön vaikuttamisesta, joka voisi ilmentyä esimerkiksi tytön tai naisen sukulaisten tai hänen yhteisönsä jäsenten puolesta tapahtuvana pakottamisena tai suostuttelemisena. Edelleen järjestämisellä tarkoitettaisiin naisen tai tytön tahtoon vaikuttamista pakottamista vähemmän voimakkaasti siten, että tämä alistuu sukuelintensä silpomiseen. Kyse olisi tilanteesta, jossa nainen tai tyttö ei esimerkiksi ikänsä, kehitystasonsa tai alisteisen asemansa vuoksi kykene itsenäisesti muodostamaan niin selkeää omaa tahtoaan sukuelintensä silpomisesta, että häntä tarvitsisi tahtonsa vastaisesti pakottaa alistumaan silpomiseen, vaan hän hyväksyy tekijän tahdon. RIKU kokee termin ”järjestää” tässä yhteydessä huonoksi valinnaksi ja korvaisi sen termillä ”taivuttaa”. Näin ”järjestää” sisältyisi edellä lausutusti 2 kohtaan ja 3 kohta kuuluisi ”pakottaa tai taivuttaa naista tai tyttöä alistumaan.”

RIKU kiinnittää huomiota siihen, että esitöiden (s. 57) mukaan ilmaisun ”alistumaan” osalta sen sijaan edellytettäisiin pakottamisen tai järjestämisen lopullisuutta siinä merkityksessä, että pakottamisen tai järjestämisen seurauksena nainen tai tyttö alistuu siihen, että hänen sukuelimensä on tarkoitus silpoa. Riittävää ei siten olisi se, että henkilö uhkaa, ohjaa tai muuten pyrkii vaikuttamaan naisen tai tytön tahtoon, jos menettelyllä ei kuitenkaan ole naisen tai tytön tahtoon vaikutusta. Tältä osin voinee tulla ns. näyttövaikeuksia sen suhteen, onko menettelyllä tosiasiaissa ollut naisen tai tytön tahtoon vaikutusta. Muutoinkin RIKU kyseenalaistaa sen, tuleeko

valmistelurikoksessa edellyttää naisen tai tytön alistumista ja miksi ei voitaisi katsoa riittäväksi pelkkä pyrkimys vaikuttaa tahtoon.

3. Rikosoikeudellista vanhentumista koskevat kommentit ja huomiot

RIKU kannattaa ehdotuksia koskien rikosten vanhentumisaikoja. Erityisesti täytetyn tapon säätäminen käytännössä vanhentumattomaksi on nimenomaan esityksessä esitetyillä perusteilla hyväksyttävää. Tällä voitaneen ajatella olevan myös huomattava merkitys surmansa saaneiden läheisille.

Niin ikään on perusteltua säätää 18 vuotta nuorempaan henkilöön kohdistuneen naisen sukuelinten silpomisen ja ainakin 21 luvun 6 c §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun silpomisen valmistelun syyteoikeuden vanhentumisaika laskettavaksi vasta siitä, kun asianomistaja täyttää 18 vuotta.

4. Lapsensurmaa koskevat kommentit ja huomiot

RIKU kannattaa lapsensurmaa koskevan säännöksen kumoamista tarpeettomana ja yhtyy hallituksen esityksessä lausuttuihin perusteluihin. On asianmukaista, että myös tällaiseen tekoon syyllistyneen syyntakeisuus selvitetään normaalilla tavalla mielentilatutkimuksessa. Tämä voi myös auttaa surmansa saaneen läheisiä omassa surutyössään, jos tapahtuneelle löytyy selitys tekijän mielisairaudesta, syvästä vajaamielisyydestä taikka vakavasta mielenterveyden tai tajunnan häiriöstä, minkä takia tekijä on syyntakeeton.

5. Kommentit ja huomiot esitysluonnoksen johdosta muihin lakeihin tehtäviin muutoksiin

RIKU pitää erittäin tärkeänä, että myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n 2 kohtaa muutetaan ja asianomistaja voi saada valtion varoista oikeudenkäyntiavustajan myös naisen sukuelinten silpomiseen ja sen valmisteluun, jos sitä on pidettävä perusteltuna asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen.

RIKU on käytännön asiakastyössään havainnut jossain määrin epäselvyyksiä ja epävarmuutta oikeudenkäyntiavustajan saamisessa, ja tämän takia lain esitöissä olisi hyvä mainita, että oikeudenkäyntiavustajan voi näiden rikosten kohdalla saada myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n 3 kohdan perusteella, kun kysymys on kuitenkin henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta. 3 kohdassa ei edellytetä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välistä suhdetta, vaan edellytyksenä on rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat. Lienee kuitenkin mahdollista, että suhteen läheisyys ei aina täytyisi.

RIKU on tyytyväinen siitä, että hallituksen esityksessä ehdotetaan muutosta myös rikosvahinkolakiin, jotta naisen sukuelinten silpomisesta ja sen valmistelusta voi saada tuomitun kärsimyskorvauksen Valtiokonttorista. RIKUn kokemuksen mukaan rikoksen tekijöiltä saa vain hyvin harvoin korvauksia, ja käytännössä uhrin ovat yleensä täysin Valtiokonttorin maksamien korvausten varassa.

Kuten hallituksen esityksessä todetaan (s. 32) "jos naisen sukuelinten silpomisrikos on tehty muualla kuin Suomessa, vahingon korvaaminen rikosvahinkolain perusteella edellyttää lain 3 §:n 2 momentin mukaista tapauskohtaista arviointia". Tältä osin RIKUlla ei ole tietoa siitä, miten Valtiokonttori on ratkaisukäytännössään arvioinut säännöksen edellytyksiä, minkä takia RIKU pitäisi tärkeänä, että lain esitöissä nimenomaisesti lausuttaisiin, että näiden rikosten kohdalla Suomessa asuvilla uhreilla on oikeus korvauksiin myös ulkomailla suoritettujen toimenpiteiden johdosta. Esitöissä tulisi esittää perusteluja siitä, milloin rikoksella katsotaan olevan läheinen yhteys Suomeen, millaista läheisyyttä rikosentekijän ja rikoksen uhrin väliseltä suhteelta edellytetään ja millaisia vahinkoja on pitänyt syntyä, jotta asia ei jää täysin Valtiokonttorin käytännön ratkaisutoiminnan varaan. Voimassa olevaa rikosvahinkolakia koskevassa hallituksen esityksessä HE 192/2005 vp näitä kriteerejä ei ole avattu.

6. Muut esitykseen liittyvät kommentit ja huomiot

RIKU pitää erittäin tärkeänä, että lastensuojelulain 25 §:ssä säädetty ilmoitusvelvollisuus koskee myös naisen sukuelinten silpomista ja sen valmistelua, koska nämä rikokset voivat tulla nimenomaan tietoon ko. ammattilaisille, mutta toteaa, että tältä osin vaadittaneen alan toimijoiden kouluttamista.

Lausunnon valmistelusta on vastannut lakimies Elisa Trejtnar.

Åberg Leena-Kaisa
Rikosuhripäivystys